

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

تقدس و آزادی بیان در حقوق کیفری اسلام

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر ابوالفتح خالقی

نگارنده:

نشمین مرادی

زمستان ۱۳۹۲

بسم الله الرحمن الرحيم

تقدیم :

به ساحت مقدس خیر البشر، خاتم الانبیاء، محمد مصطفی (ص)
که آزادی را برای بشر به ارمغان آورد.

تشکر و قدر دانی

سپاس خدای متعال را که توانایی کسب علم را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم می‌دانم از تمامی اساتید دوران تحصیلم به ویژه اساتید دوره‌ی کارشناسی ارشد که معلمان اخلاق من در این دو سال بوده‌اند، تقدیر و تشکر نمایم. از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر خالقی که راهنمایی اینجانب را در انجام این پژوهش و نگارش آن تقبل کردند، کمال تشکر و سپاس گذاری را دارم. همچنین از خانواده‌ام که همراهان همیشگی من بوده‌اند تشکر می‌کنم.

چکیده

اهانت به مقدسات اسلام موضوع تازه‌ای نیست، مقدسات مسلمانان همواره آماج بی-حرمتی‌های دشمنان حق و حقیقت بوده است. متأسفانه در سال‌های اخیر این مسأله به اوج رسیده است؛ این اهانت‌ها در قالب‌های مختلف بیان، اعم از کتاب، مقاله، کاریکاتور، فیلم و... بروز پیدا کرده است. پاسخ اهانت‌کنندگان به واکنش‌ها و اعتراضات مخالفان توهین به مقدسات، آزادی بیان است؛ آن‌ها ادعا می‌کنند که آزادی بیان این حق را به آن‌ها می‌دهد و هرگونه محدود کردن و سرکوب کردن این اهانت‌ها را محدود کردن آزادی بیان می‌دانند. در این نوشتار فارغ از انگیزه‌های اهانت‌کنندگان سعی در بررسی دیدگاه اسلام در مورد آزادی بیان، مقدسات و تعیین دقیق محدوده‌ی آن داریم و به دنبال آن، راه‌حل اسلام را در زمان تلاقی و تزامم مقدسات و آزادی بیان مطرح می‌کنیم. اسلام به عنوان یک مکتب از نظام حقوقی خاصی برخوردار است و در شاخه‌ی کیفری خود جرایم و مجازات‌هایی را برای حمایت از مقدسات پیش‌بینی کرده است. روش انجام این تحقیق توصیفی-تحلیلی است. با بررسی منابع اصیل اسلامی، کتاب‌ها و مقالات مرتبط، مطالب به صورت کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده و مورد بررسی قرار گرفته است. دین اسلام در عین حال که آزادی بیان را یک حق مسلم بشر می‌داند که در سایه‌ی آن حقیقت نمود پیدا می‌کند، نسبت به حفظ حرمت مقدسات حساسیت ویژه‌ای دارد. در جهان‌بینی اسلام قداست اعتباری نیست؛ بلکه امری ذاتی است که از خداوند به عنوان منشأ قداست به سایر موجودات به خواست او منتقل می‌شود. بنابراین بشر در تعیین موجودات مقدس نقشی ندارد، مصادیق مقدسات را تنها خداوند مشخص می‌کند و بشر تنها با استفاده از آیات و روایات می‌تواند آن‌ها را شناسایی کند. اسلام نیز مانند سایر مکاتب هرگز آزادی بیان را به صورت مطلق نمی‌پذیرد. در مکاتب مختلف، با سلیقه‌های متفاوت مجسمه‌ی آزادی را تراش می‌دهند؛ بر خلاف مکاتب انسان‌گرا که آزادی بیان یک هدف اصلی تلقی می‌گردد در اسلام آزادی بیان وسیله‌ای است برای حصول به هدف و هر زمان که از مسیر هدف اصلی، منحرف شود باید محدود گردد. مقدسات یکی از بارزترین محدودیت‌های آزادی بیان در اسلام هستند که هرگاه در تزامم و تلاقی با آزادی بیان قرار گیرند بر آزادی بیان حد می‌زنند.

واژگان کلیدی: آزادی بیان، مقدسات اسلام، رابطه‌ی منطقی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱.....	بیان مسأله.....
۲.....	سوالات تحقیق.....
۲.....	فرضیه تحقیق.....
۳.....	ضرورت تحقیق.....
۳.....	پیشینه تحقیق.....
۴.....	روش تحقیق.....
۴.....	مشکلات تحقیق.....
۴.....	سامانه تحقیق.....
	فصل اول: کلیات
۶.....	مبحث اول: واژه شناسی و تعریف.....
۶.....	گفتار اول: معانی لغوی.....
۶.....	الف) تقدس.....
۷.....	ب) آزادی بیان.....
۸.....	گفتار دوم: مفاهیم اصطلاحی.....
۸.....	الف) تقدس.....
۸.....	۱- مقدسات از دیدگاه اندیشمندان غربی.....
۹.....	۱-۱- دورکیم.....
۱۰.....	۲-۱- مارسل موس.....
۱۰.....	۳-۱- رورولف اتو.....
۱۰.....	۴-۱- روبلوم.....
۱۱.....	۵-۱- میر چا الیاده.....
۱۲.....	۲- مقدسات از دیدگاه مکتب اسلام.....
۱۲.....	۱-۱- از دیدگاه قرآن.....
۱۳.....	۲-۲- تعاریف فقها.....
۱۳.....	۲-۲- ۱- آیت الله محمد تقی جعفری.....
۱۳.....	۲-۲- ۲- آیت الله جوادی آملی.....

- ۱۴-۲-۳- آیت الله محمد تقی مصباح یزدی.....
- ۱۵- (ب) آزادی بیان.....
- ۱۵- آزادی بیان از دیدگاه اندیشمندان غربی.....
- ۱۶- ۱-۱- ولتر.....
- ۱۷- ۲-۱- منتسکیو.....
- ۱۷- ۳-۱- ایمانوئل کانت.....
- ۱۸- ۴-۱- جان استوارت میل.....
- ۱۹- ۲- آزادی بیان در مکتب اسلام.....
- ۲۰- ۲-۱- آیت الله طباطبایی.....
- ۲۱- ۲-۲- آیت الله خمینی خمینی.....
- ۲۳- ۲-۳- آیت الله علامه محمد تقی جعفری.....
- ۲۴- ۲-۴- آیت الله شهید مطهری.....
- ۲۷- مبحث دوم: پیشینه.....
- ۲۷- گفتار اول: پیشینه مقدسات.....
- ۳۲- گفتار دوم: پیشینه آزادی بیان.....
- ۳۴- مبحث سوم: مبانی.....
- ۳۴- گفتار اول: مبانی آزادی بیان.....
- ۳۴- الف) مبانی آزادی بیان در اسناد بین المللی.....
- ۳۵- ۱- کشف و جست و جوی حقیقت.....
- ۳۶- ۲- توجیه غایت مدارانه انسانی.....
- ۳۷- ۳- دموکراسی و ضرورت آزادی بیان.....
- ۳۷- ۴- توجیه حقوق طبیعی مدار.....
- ۳۸- (ب) مبانی آزادی بیان در اسلام.....
- ۳۸- ۱- دلایل نقلی.....
- ۳۸- ۱-۱- آیات.....
- ۴۰- ۲-۱- روایات.....
- ۴۰- ۲- اصول و نهاد های خاص در اسلام.....
- ۴۱- ۲-۱- امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۴۱- ۲-۲- مشورت.....

- ۴۲-۲-۳- نصیحت ائمه مسلمین.....
- ۴۳- دلایل عقلی.....
- ۴۴- گفتار دوم: مبانی مقدسات.....
- ۴۴- الف) مبانی مقدسات در اسناد بین المللی.....
- ۴۴- ۱- حفظ نظم و اخلاق عمومی.....
- ۴۵- ۲- احترام شان انسانی.....
- ۴۵- ۳- حمایت از اقلیت ها و گروه های اجتماعی.....
- ۴۶- ب) مبانی مقدسات در اسلام.....
- ۴۶- ۱- فطرت.....
- ۴۶- ۲- همزیستی مسالمت آمیز (مؤلفه قلوبهم).....
- ۴۷- ۳- تکلیف به تعظیم حرمت و شعائر الله.....

فصل دوم: قلمرو مقدسات در نظام حقوقی اسلام

- ۴۹- مبحث اول: مصادیق مقدسات اسلامی.....
- ۵۰- گفتار اول: مشترکات مقدسات اسلامی.....
- ۵۱- الف) مقدسات مرتبط با ماوراء الطبیعه.....
- ۵۱- ۱- ذات اقدس الهی.....
- ۵۲- ۲- فرشتگان الهی.....
- ۵۳- ب) مقدسات مادی.....
- ۵۳- ۱- اشخاص مقدس.....
- ۵۳- ۱-۱- پیامبر.....
- ۵۵- ۱-۲- سایر انبیاء الهی.....
- ۵۶- ۱-۳- حضرت مریم (س).....
- ۵۷- ۲- اشیا مقدس.....
- ۵۷- ۱-۲- قرآن کریم.....
- ۵۸- ۲-۲- سایر کتب آسمانی.....
- ۵۹- ۳- مکان های مقدس.....
- ۶۱- ۱-۳- بیت الله الحرام.....
- ۶۲- ۲-۳- مساجد.....
- ۶۳- ۳-۳- مزار شریف پیامبر.....

۶۴.....	۴- زمان های مقدس.....
۶۵.....	۵-اساس سایر ادیان آسمانی.....
۶۶.....	۶-اصول و ضروریات دین.....
۶۷.....	گفتار دوم : مقدسات مذهب شیعه.....
۶۸.....	گفتار سوم: مقدسات اهل سنت.....
۷۱.....	مبحث دوم: معیار و ملاک قداست در اسلام.....
۷۱.....	گفتار اول: اصل سرایت قداست.....
۷۳.....	گفتار دوم: آفات مقدسات.....
۷۳.....	۱- قداست زایی.....
۷۶.....	۲- قداست زدایی.....
۷۶.....	مبحث سوم: مصادیق جرایم ناقض مقدسات در نظام حقوقی اسلام.....
۷۷.....	۱- کذب و افترا بر خداوند و اولیای او.....
۷۸.....	۲- سب النبی.....
۸۰.....	۳- ارتداد.....

فصل سوم: موارد تلاقی آزادی بیان با مسائل دیگر و راه حل آن در اسلام

۸۵.....	مبحث اول: مصادیق محدودیت های آزادی بیان.....
۸۷.....	گفتار اول: مصادیق محدودیت های آزادی بیان در اسلام.....
۸۸.....	۱- ممنوعیت توطئه، فتنه، تهدید و ایجاد وحشت در مردم.....
۸۹.....	۲- ممنوعیت رواج فساد و فحشا.....
۹۰.....	۳- ممنوعیت غیبت، توهین، عیب جویی، مسخره کردن و نسبت دادن کفر به مسلمان.....
۹۱.....	۴- ممنوعیت افشای اسرار، شایعه پراکنی و اشاعه ی اکاذیب.....
۹۲.....	۵- ممنوعیت قذف و افترا.....
۹۳.....	۶- ممنوعیت نگهداری و انتشار کتب ضلال.....
۹۵.....	۷- ممنوعیت توهین به مقدسات.....
۹۷.....	گفتار دوم: محدودیت های آزادی بیان در اسناد بین المللی.....
۹۸.....	۱- حفظ حقوق یا حیثیت دیگران.....
۱۰۰.....	۲- امنیت ملی.....
۱۰۰.....	۳- ممنوعیت تبلیغ جنگ.....

۴- ممنوعی ترغیب تنفر قومی، نژادی مذهبی.....	۱۰۱
۵- نظم عمومی.....	۱۰۲
مبحث دوم) ارتباط تقدس و آزادی بیان.....	۱۰۳
گفتار اول: نقد.....	۱۰۳
۱- مفهوم نقد و کارکرد آن.....	۱۰۴
۲- نقد و عیب جویی.....	۱۰۶
۳- استقبال دین از نقد.....	۱۰۸
۴- دایره نقد در دین.....	۱۱۰
گفتار دوم: رابطه منطقی تقدس و آزادی بیان.....	۱۱۲
نتیجه گیری و پیشنهادات.....	۱۱۷
فهرست منابع.....	۱۲۱

مقدمه

بیان مسأله:

تقدّس و آزادی بیان دو امر مسلم و پذیرفته شده در مکتب اسلام هستند. در اسناد حقوق بشری نیز از یک طرف آزادی بیان از بارزترین حقوق شناخته شده است که یکی از معیارهای جوامع دموکراتیک به شمار می آید و از طرف دیگر احترام به حقوق، افکار، حیثیت و آزادی-های دیگران نیز از اصول پذیرفته شده‌ی این اسناد است. اما این دو امر یعنی تقدس و آزادی بیان همیشه به صورت موازی در کنار هم قرار نمی گیرند گاه با هم تلاقی پیدا می کنند؛ به این شکل که عمل به یکی منجر به نقض دیگری می گردد. گاه آزادی بیان قربانی مقدسات است و گاه مقدسات قربانی آزادی بیان می شود. متأسفانه اهانت به ادیان به ویژه دین اسلام و مقدساتش از سوی مدعیان پیشگامی در حقوق بشر به ویژه در سالهای اخیر به مرز بحران رسیده است. به دلیل حاکمیت فرهنگ سکولار در غرب، این جوامع دغدغه دینی ندارند و مقدسات همه ادیان را هدف قرار می دهند. هر چند گسترش روز افزون دین اسلام و ترس و واهمه‌ی غرب از این حقیقت و نگرانی از محو شدن اندیشه‌هایی که به آن خو گرفته‌اند قابل انکار نیست اما آن‌ها اقدامات خود را به بهانه‌ی داشتن حق آزادی بیان توجیه می کنند؛ معتقدند بیانی که دیگران را آزاده خاطر کرده است حق مسلم آن‌ها است؛ حقی که به نام آزادی بیان. متأسفانه کشورهای زیادی هم که حمایت از مقدسات جزء قوانینشان است در حال حذف آن هستند. نمی‌توان این حقیقت را انکار کرد که بشر برای رسیدن به آزادی بیان بتوان بسیاری داده و متحمل رنج‌های بسیار شده است و نمی‌تواند به راحتی این حق را نادیده بگیرد. اما باید توجه داشت آزادی بیان اگرچه عنوان زیبا و روح نوازی است اما این پتانسیل را دارد که بسیار دهشتناک باشد. اهانت‌کنندگان احساسات بیش از یک میلیارد و نیم از جمعیت جهان را نادیده می‌گیرند. در حالی که نهادهای بین‌المللی سکوت کرده و در مواردی مهر تایید بر کارهای آن‌ها

زده اند. زمانی که میان این دو عنوان تزاخم ایجاد شود تکلیف چیست؟ البته این اهانت‌ها همیشه برون‌دینی نبوده و همیشه از سوی غیر مسلمانان صورت نمی‌گیرند بلکه خود مسلمانان نیز گاه با بیانشان مقدسات مذهبی غیر از مذهب خودشان را هدف قرار داده‌اند. این خاصیت زندگی جمعی است؛ زندگی اجتماعی مستلزم حضور انسان‌هایی با افکار و اندیشه‌های متفاوت است این افکار و اندیشه‌ها گاه در تعارض با هم قرار می‌گیرند. مقدسات، یکی از عرصه‌های تلاقی افکار است. در این نوشتار سعی در بیان مصادیق کامل مقدسات اسلام با مراجعه به منابع اصیل اسلامی داریم؛ اینکه آیا کل دین این قابلیت را دارد که در قالب مقدسات قرار گیرد یا اگر قسمتی‌هایی خاصی از آن در دایره مقدسات قرار می‌گیرند آن قسمت‌ها کدامند؟ به دنبال بیان دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان و غربی در مورد تعریف آزادی بیان و همچنین محدودیت‌های آن در اسلام و مقایسه‌ی آن با جامعه‌ی بین‌المللی هستیم. دیدگاه اسلام در مورد نقد به عنوان یکی از مظاهر چالش برانگیز آزادی بیان چگونه است و در نهایت به دنبال راه‌حل اسلام برای حل تزاخم تقدس و آزادی بیان هستیم. اسلام برای ساماندهی این افکار و رابطه‌ی دو حق آزادی بیان و حفظ حریم مقدسات چه برنامه‌ای دارد؟

سوالات تحقیق:

الف-سؤال اصلی:

۱- رابطه منطقی تقدس و آزادی بیان از میان نسبت‌های چهارگانه‌ی فلسفی در حقوق کیفری اسلام چگونه است؟

ب-سوالات فرعی:

- ۱-مصادیق دقیق مصادیق مقدسات در حقوق کیفری اسلام کدامند؟
- ۲-مصادیق محدودیت‌های آزادی بیان در اسلام و اسناد بین‌المللی کدامند؟
- ۳-دیدگاه اسلام در مورد نقد به عنوان یکی از مصادیق بارز آزادی بیان چگونه است؟

فرضیه تحقیق:

رابطه تقدس و آزادی بیان از لحاظ منطقی در حقوق کیفری اسلام عموم و خصوص مطلق است. بدین صورت که آزادی بیان عنوان عامی است که مقدسات، آن را تخصیص می زنند. در صورت تعارض این دو هرگاه بیانی منجر به توهین به مقدسات گردد، مقدسات ارجحیت دارند و این بیان توهین آمیز است که برای حفظ حرمت مقدسات باید محدود گردد.

ضرورت تحقیق:

تعیین دقیق مصادیق مقدسات و رابطه‌ی آن با آزادی بیان یکی از ضرورت‌های علوم انسانی است. اهانت به دین و مقدسات آن به ویژه از سوی مدعیان پیشگامی در حقوق بشر، بررسی دقیق دیدگاه اسلام در این خصوص و عملی کردن آن را می طلبد. اسلام دارای جهان بینی مستقل و خاص است، بهترین راه کار برای حل چنین تعارضاتی مراجعه به خود دین است. با توجه به افزایش روزافزون این اهانت‌ها در سال‌های اخیر از جمله انتشار کاریکاتور از پیامبر در روزنامه دانمارکی ۳۰/سپتامبر/۲۰۰۵، کتاب آیات شیطانی، فیلم هلندی تسلیم، فیلم فتنه، پاره نمودن برگه‌هایی از قران در محل حملات ۱۱/سپتامبر/۲۰۱۰ در نیویورک و ساخت فیلم صهیو نیستی زندگی پیامبر در آمریکا و... ضرورت این موضوع بیش از پیش آشکار می شود. علاوه بر این موارد، تعیین حد و حدود آزادی بیان خود پیروان اسلام نیز در ارتباط با مقدسات و ضروریات دینی، ضرورت دارد.

پیشینه تحقیق:

از آن جایی که همواره اسلام از سوی دشمنانش به عنوان دینی خشن معرفی شده است که اجازه‌ی بیان آزادانه‌ی افکار را از افراد سلب می کند و در مقابل بیان افکار مخالف با جهان بینی خود، مجازات‌های سنگینی وضع کرده است؛ بحث از آزادی بیان و مبانی اسلامی آن از سال‌ها پیش توسط نویسندگان مسلمان در قالب کتاب‌ها و مقالاتی مطرح شده است. پیرو آن دانشجویان در مراکز آموزش عالی در پایان نامه‌های خود به این موضوع پرداختند. بحث از آزادی بیان در اسلام به صورت عام، عنوان پایان نامه‌های محدودی را به خود اختصاص داده است از جمله «آزادی قلم و بیان در حقوق اسلام و ایران» از محمد هاشمی، «بررسی فقهی و حقوقی محدودیت‌های آزادی بیان در حقوق شهروندی» از سید علی پورمنوچهری. توهین به مقدسات در مکتب اسلام نیز به صورت عام عنوان تعدادی از پایان نامه‌ها را به خود اختصاص

داده است. از جمله «تبیین ماهیت و مبانی جرم توهین به مقدسات» از احمد عبادی، «سیاست کیفری ایران و مصر در قبال توهین به مقدسات» از احسان قهاری. اما بحث از هر دو عنوان به صورت خاص در کتاب آقای حمدی عبدالله عبدالعظیم با عنوان «حریه‌الرأی و إسائه الی ثوابت و مقدسات الاسلام» به صورت مفصل مطرح شده است؛ ایشان به صورت تطبیقی قوانین چند کشور غربی را نیز مطرح کرده‌اند. اما بحث از هر دو عنوان به صورت خاص در پایان نامه‌هایی با عناوین «تزام آزادی بیان و آزادی دین در نظام بین المللی حقوق بشر» از عبدالمجید سودمندی، «اهانت به مقدسات دینی در رابطه با آزادی بیان» از ثریا اکبری، «بررسی فقهی-حقوقی محدودیت‌های آزادی بیان در حوزه حریم دین» از مجید وزیری آمده است؛ اما در مورد دیدگاه و راه کار اسلام به صورت خاص و ویژه پایان نامه‌ای یافت نشد.

روش تحقیق:

روش نگارش این پایان نامه روش توصیفی، تحلیلی است. شیوه‌ی گردآوری اطلاعات اسنادی- کتابخانه‌ای است. به این ترتیب که با مراجعه به قرآن کریم، احادیث و روایات و منابع فقهی- حقوقی اعم از کتب و مقالات، نرم‌افزارها و در مواردی سایت های اینترنتی مطالب جمع آوری گردیده، مورد بررسی قرار گرفته و به نظم خاصی در آمده است.

مشکلات تحقیق:

مشکل عمده‌ی تحقیق، پراکندگی مطالب مربوط به موضوع تحقیق بود. آزادی بیان و تقدس هیچ کدام عنوانی از کتب فقهی را به خود اختصاص نداده اند و تنها از روی مصادیق آن‌ها امکان یافتن مطالب مرتبط وجود داشت. فقها مانند سایر موضوعات جزایی بر خلاف موضوعات حقوق مدنی به صورت خلاصه تر و گذرا این مباحث را مطرح کرده اند. بحث قداست تحت قاعده «حرمت اهانه المقدسات» مطرح شده است و بحثی تحت عنوان آزادی بیان مطرح نشده است.

سامانه تحقیق:

مطالب تحقیق در سه فصل سامان یافته است. فصل اول تحت عنوان کلیات معانی لغوی و اصطلاحی مقدسات و آزادی بیان، پیشینه و مبانی آنها هم در اسلام هم در اسناد بین المللی

مطرح می‌شود. در فصل دوم با عنوان قلمرو مقدسات در نظام حقوقی اسلام مباحث ذیل مطرح می‌گردد؛ مصادیق دقیق مقدسات در اسلام با استناد به آیات و روایات، ملاک و معیار قداست در اسلام، آفات مقدسات و جرایمی که جهت حمایت از مقدسات در اسلام جرم انگاری شده اند. در فصل سوم تحت عنوان موارد تلاقی آزادی بیان با مسائل دیگر و راه‌حل آن در اسلام به مصادیق محدودیت‌های آزادی بیان در اسلام و اسناد بین‌المللی، نقد به عنوان یکی از جلوه‌های حساس و چالش برانگیز آزادی بیان و همچنین تعارض آزادی بیان و مقدسات و راهکار دین برای حل این تعارض پرداخته شده است. در نهایت نتیجه‌گیری به همراه چند پیشنهاد مطرح می‌گردد.

مبحث اول: واژه‌شناسی و تعریف

گفتار اول: معانی لغوی

الف: تقدس

اصل واژه تقدس از ریشه قدس مصدر باب تفعّل می باشد. واژه‌ای عربی است که به دلیل پیوند گسترده زبان فارسی با زبان عربی در بیشتر کتب لغت فارسی آمده است. اصولاً هم در هر دو زبان به یک معنا به کار رفته است. لذا در اینجا به بررسی این واژه در لغت‌نامه‌های معتبر و معروف فارسی و چند لغت‌نامه عربی می پردازیم. لغت‌نامه دهخدا تقدس را پاک شدن، تطهر، پاک کردن، پاک‌سازی، پاک و پاکیزه بودن تعریف کرده است.^۱

در فرهنگ فارسی معین ذیل مدخل تقدس تعابیر ذیل آمده است؛ الف؛ پاک بودن، منزّه شدن (از عیب) ب) پرهیزگار بودن ج) پاک‌سازی د) پرهیزگاری.^۲

همچنین دکتر عمید «تقدس» را به معنای پاک شدن، پاکیزه بودن، منزّه شدن از عیب، پاک‌سازی و پرهیزگاری آورده است.^۳ کلمه قدس را در معنای مصدری آن به طهارت، پاکیزگی و برکت معنا کرده اند.^۴

در کتاب قاموس قرآن اسم مصدر مقدس یعنی «قدس» به معنای پاک و پاک‌سازی شده است.^۵

در کتاب مفردات الفاظ قرآن نیز چنین آمده است: «التقدیس: التّطهیر الالهی المذکور فی قوله تعالی و یطهرکم تطهیراً دون التّطهیر الذی هو ازاله النجاسة المحسوسه»^۱ که در این جا

^۱ - علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، (تهران، نشر مؤسسه لغت نامه دهخدا، ۱۳۶۵) ج ۱۵، ص ۸۳۳

^۲ - محمد معین، فرهنگ فارسی معین، (به اهتمام عزیزاله علیزاده و محمود نامی)، تهران، انتشارات نامن، ۱۳۸۴، ص ۸۲۱

^۳ - حسن عمید، فرهنگ فارسی، چاپ چهارم، (تهران، انتشارات سپهر، ۱۳۶۲) آ-د، ص ۶۰۰

^۴ - ابراهیم قدسی، امین کوهیان افضل دهکردی، «مقدسات و توهین به آن در حقوق کیفری ایران»، «مطالعات اسلامی: فقه و اصول»، سال چهل و یکم، شماره پیاپی ۸۳/۱، پاییز و زمستان ۱۳۸۸ ص ۱۶۶ به نقل از الخوری الشرتونی

^۵ - علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، چاپ ششم، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲) ج ۵، ص ۲۵۵

نیز منظور از مقدس پاکی و طهارت واقعی است نه پاکی از نجاسات ظاهری. در زبان عربی هم مقدس به «طهارت و برکت» معنی شده است.^۲

معادل واژه مقدس در زبان انگلیسی «Holy» است که در معنای فارسی به مقدسات ترجمه می‌گردد. این واژه خود از Halig که از دوران انگلیسی قدیم^۳ گرفته شده است که خود صفتی بوده است که از واژه Hal به معنای صحیح، بی عیب و کامل مشتق شده است.^۴ در فرهنگ و بستر نیز در معنی کلمه Holy آمده است: «۱- کنار گذاشتن برای خدمت یا عبادت خداوند، روحانی، خاص، مقدس، محفوظ از بی حرمتی یا استفاده معمولی ۲- درست یا کامل از نظر معنوی، پاک، کامل، عاری از گناه، خدایی، پرهیزگار، بی گناه، مقبول خداوند»^۵

ب: آزادی بیان

آزادی در فرهنگ معین اینگونه تعریف شده است: «حریت، آزادی، آزاد مردی، رهایی، خلاص، شادی، خرمی، استراحت، آرامش، جدایی، دوری، شکر، سپاس، حق شناسی»^۶ اصل و ریشه آزادی و معادل عربی آن یعنی «حریت» یا هر چه باشد، در طول تاریخ برای بیان معانی مختلفی به کار رفته است. آزادی در ادب فارسی از دیرباز کاربرد داشته است، نویسندگان و شعرای ایرانی آن را در معانی مختلفی مانند: «آزادی، حریت، آزاد مردی، رهایی، شادی، استراحت، آرامش، سپاس، حق شناسی و به ویژه در مفهوم ضد بردگی و بندگی به کار برده اند»^۷.

در فرهنگ عمید نیز آزادی به معنی: آزاد بودن، رهایی و ضد بندگی آمده است.^۸

^۱ - حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، (قم، دارالکتاب العلمیه)، ص ۴۱۱

^۲ - ابن منظور المصربی (۱۴۰۵)، لسان العرب، (قم، نشر ادب حوزه) جلد سیزدهم، ص ۴۵۳

^۳ - به انگلیسی اطلاق می‌گردد که در ۱۱۰۰ سال پیش از میلاد مسیح رایج بوده است.

^۴ - Holy".from:Wikipedia (the free encyclopedia),available at

:(http://en.wikipedia.org/wiki/holy)(2013-03-19)

^۵ - www: Webster – dictionary. Net/definition/ Holy(2013-03-19)// http :

^۶ - محمد معین، پیشین ص ۱۱۴

^۷ - علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، (تهران، نشر مؤسسه لغت نامه دهخدا، ۱۳۲۵) ج ۲، ص ۸۶

^۸ - حسن عمید، پیشین ص ۲۸

برخی از صاحب نظران معتقدند واژه آزادی را از واژه اوستایی (آزاته) (AZATA) و یا واژه «آزاتیه» (AZATH) گرفته‌اند.^۱

واژه «بیان» برخلاف آزادی و مانند تقدس ریشه عربی دارد که در فرهنگ لغات فارسی نیز تعریف شده است. در فرهنگ عمید واژه ای عربی به معنای پیدا و آشکار شدن، فصاحت و زبان آوری، سخن آشکار و فصیح و شرح و تعبیر تعریف شده است.^۲

دهخدا بیان را به پیدا و آشکار، سخن پیدا و گشاده گفتن معنی کرده است.^۳

در فرهنگ معین در معنی بیان آمده: ۱- پیدا شدن، هویدا گشتن، آشکار شدن ۲- شرح، تعبیر، توضیح ۳- فصاحت، زبان آوری^۴

در اندیشه غربی و در زبان لاتین «آزادی بیان» با عبارات گوناگونی آمده است که شاید معروف ترین آنها عبارت «Freedom of expression» باشد که ترجمه واژه به واژه و دقیق همان آزادی بیان است. آزادی اقسامی دارد که عبارتند از آزادی های فردی، سیاسی و عمومی، آزادی بیان از اقسام آزادی های فردی است که به موجب آن، آدمی اختیار طبع و ابراز اندیشه را دارد. آزادی بیان به این معناست که افراد گذشته از داشتن عقیده دارای آزادی در ابراز و بیان آن هم باشند.^۵

گفتار دوم: مفاهیم اصطلاحی

الف: تقدس

۱- مقدسات از دیدگاه اندیشمندان غربی:

اصولاً همه افراد جامعه در هر سطح از اندیشه که باشند با این واژه تا حدودی آشنایی دارند. در واقع مقدسات از مفاهیم رایج در جامعه بشری از ابتدای تاریخ تاکنون بوده است. هر

^۱ - محسن آرمین، ۲۰۰۶ میلادی، بررسی و نقد آراء مفسران مشهور معاصر قرآن درباره آزادی های سیاسی اجتماعی؛ ص ۲۱، دانشگاه تربیت مدرس (پایان نامه دکتری)

^۲ - حسن عمید، پیشین ص ۳۹۷

^۳ - علی اکبر دهخدا، پیشین ص ۴۴۶

^۴ - محمد معین، پیشین ۴۸۱

^۵ - محمدجعفر لنگرودی، مبسوط در ترمینولوژی حقوقی؛ چاپ هشتم، (تهران؛ گنج دانش، ۱۳۷۶)، ص ۲۷، فرهیخته، شمس الدین؛ فرهنگ فرهیخته (واژه ها و اصطلاحات سیاسی و حقوقی)؛ (تهران، زرین، ۱۳۷۷) ص ۵۵.

چند پذیرش یا عدم پذیرش آن همواره با افراط و تفریط مواجه بوده است، به این صورت که گاه با تقدس بخشیدن به یک سری امور نامقدس بشر به سمت خرافات پیش رفته و گاه بالعکس در صدد حذف کردن یا تغییر مصادیق آن برآمده است مانند بشر امروزی که به تعبیر میر چا الیاده جهان خود را از تقدس در آورده و وجود نامقدس را پذیرفته است.^۱

مفهوم مقدسات آمیخته با ادیان است و اصولاً آنچه از واژه مقدسات به ذهن هر فرد متبادر می شود اموری هستند مرتبط با ادیان. این مفهوم در حوزه علوم مذهبی، جامعه شناسی و حقوقی قابلیت بررسی دارد و بزرگان این علوم درصدد تعریف و بررسی آن برآمده اند.

۱-۱- دورکیم: هرچند تولد مقدسات و بروز و ظهور آن به زمان های بسیار قدیم برمی گردد و می توان ریشه های آن را در همان ادیان ابتدایی یافت. اما بررسی این موضوع به صورت علمی و ارائه تعریف آن به دورکیم جامعه شناس فرانسوی تعلق دارد. او مقدس را این گونه تعریف می کند: « چیزی مقدس است که توسط یک سلسله احکام تحریم کننده حفظ و مجزا شده باشد و چیزی غیر مقدس است که این احکام در مورد آن اعمال نمی شود و آن را از امر مقدس جدا نگه می دارد. اعتقادات مذهبی نمایش دهنده طبیعت این مقدسات و روابط آنها با یکدیگر و نیز روابطشان با آنچه غیر مقدس است می باشند».^۲

او کار اصلی دین را تقسیم جهان به پدیده های مقدس و غیر مقدس می داند به عقیده او امر مقدس همان عنصر اساسی مشخص کننده ماهیت دین است. دورکیم به شدت تحت تاثیر افکار جامعه شناسانه اش قرار دارد او بعد ماوراءالطبیعی دین را انکار می کند و میان ادیان الهی و غیر الهی تفاوتی قائل نمی شود در حقیقت نقش جامعه در ذهن او پررنگ تر از حقیقت واقعی اش جلوه می کند. دورکیم معتقد است با کشف علت مشترک ادیان می توان حقیقت تمام ادیان را فهمید به همین دلیل بررسی های خود را از ابتدایی ترین صور دینی آغاز می کند. او توتم پرستی را به عنوان نخستین جلوه دین بررسی می کند و معتقد است علت تقدس توتم این است که توتم نماد گروه و جامعه و ارزش های اساسی آن است.^۳

^۱ - میرچا الیاده، مقدس و نامقدس، (مترجم: نصرالله زنگویی)، چاپ اول، سروش، ۱۳۷۵، ص ۱۴.

^۲ - آرون ریمون، مراحل اساسی اندیشه در جامعه شناسی، (مترجم: باقر پرهام)، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۷، ص ۳۹۶.

^۳ - عبدالرسول یعقوبی «مقدس و نامقدس»، نشریه معرفت، شماره ۳۴، خرداد و تیر ۱۳۷۹، ص ۴۶.

دورکیم معتقد است آنچه افراد می پرستند در حقیقت جامعه است و خود نیز از این حقیقت آگاهی ندارند. دین را واکنشی فلسفی یا روانی به طبیعت نمی داند بلکه آن را تلاش در جهت حفظ جامعه و سرکوبی خویشتن مدارانه و اولویت بخشیدن به اهداف جامعه قلمداد میکند. تعریف دورکیم از مقدسات و اندیشه او در این زمینه بیش از همه از طرف اندیشمندان دین مدار مورد انتقاد قرار گرفت؛ زیرا او با نادیده گرفتن بُعد ماوراء الطبیعی دین حقیقت دین را غیر از آن نشان داد و منشأ قداست را جامعه دانست. او معتقد است جامعه به خودی خود، بهره ای از تقدس دارد.^۱

۱-۲- مارسل مورس: برخلاف دورکیم معتقد است که مقدسات شامل ادیان غیر سامی نمی شود او معتقد است که در ادیان غیر سامی به دلیل گسترده بودن دایره‌ی مقدسات تمییز بین امور مقدس و نامقدس کار بسیار دشواری است. او به جای مفهوم "مقدس" مفهوم "مانا" را که یک نیروی بی شکل ماوراء الطبیعی بسیار گسترده است ترجیح می دهد. به اعتقاد او تقدس امری نسبی است و بعد فرا فرهنگی ندارد. و تعریف دورکیم را جامع و کامل نمی داند.^۲

۱-۳- روبرولوم: « خدمت شایان توجه روبرولوم به دین پژوهی عرضه مفهوم "قدس" یا "قدسیت" به عنوان مفهوم کلیدی در دین بود که حتی از مفهوم خدا هم فراتر می رود؛ زیرا به تصریح او ممکن است دینی، بدون مفهوم خدا وجود داشته باشد ولی هیچ دینی بدون تمایز بین قدس و دنیوی وجود ندارد تجربه دینی تجربه بی همتایی است که مشخصه اش همان حضور قدسیت است».^۳

۱-۴- رودولف اتو: اتو دیدگاه جدید خود را در کتاب مقدس به سال ۱۹۱۷م مطرح کرد که اکنون هم، همچنان مورد توجه محققان در این زمینه قرار می گیرد. رودولف بر خلاف دورکیم نه از دید جامعه شناسانه بلکه از دید عاطفی به دین می نگرد، او "تجربه قدسی" را بنیادین می داند و معتقد است این تجربه اعجاب انگیز در حضور یک نیروی الهی یا مقدس است و امر مقدس، در تجربه ی دینی، خود را همچون چیزی "به کلی دیگر" ظاهر می کند

^۱ - رجوع کنید ویلم ژان پل، جامعه شناسی ادیان، ترجمه عبدالرحیم گواهی، با نقد آیت الله محمد تقی جعفری ص ۱۹

^۲ - ویلیامز ژان- پل، جامعه شناسی ادیان، مترجم: عبدالرحیم گواهی، علم، ۱۳۸۶، ص ۲۶.

^۳ - میرچا الیاده، دین پژوهی، مترجم بهاءالدین خرمشاهی، موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۷۳، ص ۱۵۲